

ПРИЛОЖЕНИЕ: РЕЗЮМЕ НА МОНОГРАФИЧНИЯ ТРУД

ОБРАЗЪТ НА ЕДНА СТРАНА, СЪЗДАДЕН В МЕЖДУНАРОДНИТЕ МЕДИИ: СЛУЧАЯТ НА БЪЛГАРИЯ

Оригинално заглавие: *The Image of a country in International Media: the case of Bulgaria*

Работата представя опит да се изгради аналитичен механизъм за установяване на това какъв образ се създава за една страна чрез публикациите за нея в международни медии. Изследването включва всички материали за България, публикувани на уеб-страницата на ББС в продължение на 5 години – от 2007 до 2012. Прилагат се три типа аналитични методологии: анализ на съдържанието, критичен анализ на дискурса и корпусна методика.

Основният изследователски въпрос е:

Какъв образ се създава за България на уебстраницата на ББС?

В основата е теорията за езика като социално-семантична категория, според която участниците в акта на общуване моделират действителността чрез език, който проектира тяхното разбиране за света (Халидей 1994). Вследствие на това анализът на езиковата продукция е основание за тълкуване на концептуалната картина на света в съзнанието на автора на езиковото изказване. През миналия век Фаулър (1991) откроява ролята на различни граматически структури за създаване на идеологически внушения: пасивизацията (използването на конструкции в страдателен залог), избора на семантични роли за участниците в синтактичните конструкции, номинализацията (заместване на глаголи със съществителни имена) и т.н. На основата на подобни разработки възниква направлението Критичен анализ на дискурса (Водак и Майер 2009), където обхватът на езиковите феномени се разширява с изследвания на реторични структури и подходи от прагматиката. Разширяването на интердисциплинарната база на изследванията води до включване на понятия от социологията, психологията и други социални науки, като се търси богатство на данните, както и взаимно потвърждение и допълване от заключения, получени чрез различни методологии. Тук е ролята на медийните изследвания, които открояват дискурса на средствата за масова комуникация като оформен от различни видове социални и политически влияния. От своя страна, медиите също влияят на начина, по който тяхната публика разбира отразените от тях събития (Маккуейл 2000). Медийните изследвания отчитат процеси на кодиране и декодиране. Обектът на това изследване предполага работа с кодирането, а реакциите на публиката остават за допълнително разглеждане. Така, в настоящото изследване се търси образът на България, кодиран в езика, който ББС използва в статии за страната на своя уебсайт. ББС е избрана като медия с обществени функции, с балансирана позиция и широка международна аудитория.

Отговорът на изследователския въпрос изисква разглеждането на количествени и качествени данни. Междинните етапи в търсенето на отговор са следните:

1. Да се установи дали количеството публикуван материал е съизмеримо с материала, публикуван за други държави с подобни големина и влияние. Да се види какви теми се представят с публикациите и оформят ли се тематични направления, както и остават ли

скрити от читателя теми. Отговор на тези въпроси се търси чрез анализ на съдържанието.

2. От гледна точка на функционалната граматика, какви езикови структури се използват, когато се говори за България – дали страната присъства като активен агент на действието в синтактичните конструкции, или и се придава роля на пасивен реципиент на действията на други участници, с какви именни фрази се назовава страната и дали те имат пейоративна функция; наблюдават ли се някои от описваните в литературата техники на изграждане на образ на различност.
3. Какви тенденция откроява високата честотност на употребените думи в корпуси от всички статии за петгодишния период и в под-корпуси от публикациите за всяка година? Какви думи се срещат най-често в асоциация с ключови думи от корпуса.

Монографията е организирана в четири части. На първо място, се прави преглед на подхода към имиджови изследвания в традицията на медийните изследвания, анализа на дискурса и корпусните изследвания. На второ място, се прилага анализ на съдържанието на статиите като се използват различни критерии за организиране на материала – проверява се към какви рубрики принадлежат публикуваните статии, какви тематични блокове се оформят от насладващите се теми, какви информационни поводи се използват за публикации, какви връзки се формират между страните, имплицирани с публикациите и какви събития не са отразени от ББС за разлика от други медии. Методологията е от областта на социологичните изследвания на медиите (Бриман 2004). На трето място, се прави функционален анализ на граматичните конструкции, в които се явява България – установява се ролята на пасивизацията, семантичната роля на участниците в пропозициите, функционалната перспектива на изречението и жанровите особености на журналистиката. Използва се методика от анализа на дискурса, предложена от Феъркълъв (2007) и Ван Дайк (2006), като се включват и нови понятия от функционалната граматика (Блор и Блор 1995). На четвърто място, се установява кои думи имат ключов характер, който тук се определя според това, че честотността им в специалния корпус драматично се различава от броя на срещанията в балансиран корпус (Скот 2001). Тези диспропорции сигнализират интерес към съответните тематични области и се използват в редица изследвания (Маутнер 2009, Бейкър и други 2008) . От друга страна, чрез статистически операции се показва кои думи се срещат най-често в обкръжението на думата „България“. Този тип асоциативни връзки говори за повтарящи се послания относно страната (Партингтън 2006, Стъбс 2001).

Анализът на съдържанието показва, че броят на статиите за България е по-малък в сравнение с държави с подобна територия и население; по-малък е и в съпоставка с други бивши комунистически страни. Тематиката се различава през годините, но се налага типична конфигурация, доминирана от две теми – спорт и престъпност. След приемането на страната в Европейския съюз се добавя темата за наложени санкции на България за неизпълнение на различни директиви към страната. Към края на периода се засилва присъствието на темата за имиграцията, неразривно свързана с криминалността. В сравнение с други европейски страни, ясно личи, че за България се публикуват по-малко – или почти никакви - статии, свързани с обществения живот, науката и културата.

Съпоставките водят до заключението, че съществува един обхват от теми, които преобладават в отразяването на пост-комунистическите страни и той включва:

- (1) Имиграция, свързана с престъпност – като тук се наблюдава етапност: докато при България и Румъния действително се набляга на престъпления, извършени от имигранти, при Полша вече е налице и открояване на позитивни ефекти от имиграцията, както и факта, че много имигранти вече се завръщат в родните си страни;
- (2) уроците на Втората световна война и антисемитизма, с напомняне, че комунизмът е бил не по-малко анти-семитски от фашизма;
- (3) правата на животните и тяхното незачитане в Източна Европа;
- (4) потребността от подобряване на услугите в Източна Европа;
- (5) взаимоотношенията с бившия партньор Русия;
- (6) споменаването на помощта за тези страни е фокусирано повече върху донорите и твърде малко - върху реципиентите на тази помощ.

Според категорията „информационен повод за публикуване на материалите“ изследването установява, че статиите се публикуват най-вече в резултат на изказвания, много малко от които са на българи. За разлика от страните, включени за целите на съпоставката, в отразяването на България се наблюдават статии, предизвикани от самата медия: репортери под прикритие публикуват разследвания по въпроса за трафика на хора. Това е индикация, че негативната тематика е активно търсена за България.

Взаимодействията между българи и англичани, отразени в статиите са следните: международна престъпност, хора от едната страна посещават другата, въпроси на ЕС, икономически проблеми, международна дипломатия, трагични инциденти, имиграция, управление и гражданско общество. В категорията ИМИГРАЦИЯ България присъства като източник на такава, за разлика от Англия. Съпоставката с други страни разкрива отсъствието на следните категории: съседство, общи проекти между двете страни, международни прояви, съпоставки между двете страни, най-добри практики, общо минало, странни инциденти. Този метод на отразяване говори за дистанцираност и нежелание за асоциация в ценностен план. Неотразяването на странни инциденти повече от всичко друго е сигнал за липсата на интерес.

Хората, на които е дадена думата да говорят в статиите, рядко са българи. Дори по „българска тематика“, експертните изказвания идват от чуждестранни – предимно английски - експерти. Изключение от това правило е отношението към българския министър на икономиката Дянков, чиито критики към ЕС са пространно цитирани от ББС. С това се потвърждава позицията на извън-властови център, дадена на България.

Функционално-системният граматически анализ води до няколко групи заключения. Първата група засяга лексикалните средства за назоваване на страната и свързаните обекти. Най-силно впечатление прави безпринципното координиране в общи фрази. България се явява най-често и без конкретен повод в съединителна връзка „България и Румъния“. Така внушенията за едната страна автоматично се прехвърлят върху другата, като не личи опит за привеждане на доказателство в тази посока. На различна плоскост – главно продиктувано от жаргона на европейските институции – се явява обвинението „престъпност и корупция“. На семантично ниво няма общност между двете, нито следва двата проблема да се решават едновременно и с едни средства. Въпреки това, обвиненията на ЕС към България обикновено съдържат тази

съюзна фраза, с което се утвържава и легитимира едно обвинение. По подобен нелогичен начин са свързани и обвиненията към Румъния: „престъпност и проституция“. Това е езиков начин да се създадат понятия, чието повторение утвърждава идеята, че такъв комплекс съществува в действителността, благодарение на създадената назоваваща фраза. Този подход е сходен с ефекта от **ре-лексикализацията** (Фаулър 1991) – когато се изграждат нови понятия. Пример за това е названието „влезлите през 2007“. Назоваващата фраза утвърждава съществуването на понятието, с което се изгражда образът на различност. Друг езиков подход е **свръх-лексикализацията** (ван Дайк 2006). В статиите за България се повтарят често изрази, назоваващи суми, които България може да загуби, ако не изпълни дадени директиви. Насищането с лексика от това семантично поле създава възприятие за доминиращо явление в действителността – една ендемична опасност от финансови санкции. Процесът на номинализация – назоваване с отглаголно съществително, вместо с глагол – маргинализира действието, осигурява анонимност на извършителя и мистифицира връзката с реалност, поради отсъствието на залог в именната форма. Пример за това е името „интеграция“. Вместо да се говори кога България ще се интегрира в Шенгенското пространство, се споменават действия като „отлагане на интеграцията“, „обсъждане“, „отказване“.

Изброените дотук лексикални процеси са описвани неведнъж в литературата – с изключение на това, което наричам „безпринципна координация“. Създаването на фрази, в които съединителни съюзи обединяват два обекта, връзката между които е недоказана, е явление наблюдавано за пръв път с това изследване. Друг случай на лексикален механизъм за манипулация, установен в корпуса за това изследване, представлява използването на прилагателни имена. Според Халидей (1994), те са два вида – таксономични и градиращи. Първите назовават обективни свойства от действителността, вторите служат за изразяване на отношение или преценка. Така, когато трябва да се квалифицират последствията от присъединяването на България към Шенгенското пространство, използваното определение е градиращо – „сериозни“, а не таксономично: финансови, правни и т.н., което би дало фактическа информация.

Този „обтекаем език“ е една от особеностите на жаргона на институциите на ЕС, които избягват реални – и вероятно конфликтни назовавания. По същия начин глаголите, които се използват, са от групата, която назовава умствени действия – *планирам, смятам, възнамерявам*, а не от групата, определена от Халидей като действени глаголи – *присъединявам, отстранявам, връщам*. Отново в тон на безконфликтност преобладава утвърдителната форма на сказуемите. Установените метафори представляват отказ от назоваване на конкретни действия: например, България е призована „да прочисти администрацията си“ – като не е ясно какво конкретно действие се изисква с тази метафора.

Образът на България чрез взаимоотношенията и с ЕС на страницата на ББС е белязан от една страна с безотказно отразяване на негативното отношение на европейските институции към България, но от друга страна личи дистанциране от квалификациите за България, дадени от европейски представители. Кавичките са сигнал не само за коректен цитат, но и за това, че ББС маркира определенията като не-свои – често те ограждат единични думи в парадоксален контекст и личи, че ББС приема определенията с резерва.

Друг приносен момент в изследването е установяване на манипулативни типове преки допълнения. „Изпълзващо се допълнение” наричам това, което се явява с определение, например НЕОБРАТИМ ПРОГРЕС. Когато се твърди, че България не е направила необратим прогрес, остава неясно дали прогресът е обратим, или липсва такъв напълно. Вторият тип наричам „неуточнено допълнение”. Квалификацията ЛИПСА НА ЖЕЛАНИЕ се нуждае от допълнение – желание за какво?

Голяма група езикови средства засяга използването на съюзи, местоимения и други думи, които свързват логически части от изреченията. Една част показват логически връзки с неизречени части от изказванията, например: „Някои страни не са наложили ограничения за работниците от новоприетите страни. Но свободното движение на работната сила е сред основните права.” Тук не би трябвало да има съюз за противопоставяне между липса на ограничения и свободно движение на работници. Въпреки това, противопоставянето се мотивира интуитивно с това, че други страни – сред които и Обединеното кралство – са наложили такива ограничения и предпочитат те да останат. Други свързващи думи заместват причинно-следствени връзки, които би следвало да присъстват: „Ние знаем, че ситуацията в някои страни е сложна, затова ще направим всичко по силите си, за да се утвърдим като член на ЕС.” Утвърждаването на мястото на страната в ЕС няма ясна логична връзка с вътрешните проблеми на конкретните страни. Причинно-следствената връзка е фалшива.

Трета група езикови средства включва подреждането на фразите в рамките на едно изречение, според което началото съдържа старата информация, а краят – новодобавената, или така наречената функционална перспектива в изречението. Корпусът за това изследване показва, че България рядко е във фокуса на изречението. Обичайно за нея е отредено място в рамките на обстоятелствените пояснения, докато основните извършители на действието са други обекти. Именно във връзка с повдигането на твърдения като информация с особена значимост, данните дават основание да се мисли, че употребата на страдателни конструкции служи за изместване на фокуса върху извършителя на действието. За сравнение: в изречението в деятелен залог „корумпирани чиновници източват фондове” извършителите се явяват стара информация, за разлика от пасивната трансформация „фондове се източват от корумпирани чиновници, които работят заедно с мафията”. Страдателният залог дава възможност извършителят да се окаже в позицията на нова информация, както и да се добави подчинено определително изречение. В рамките на този корпус, преобладава тази функция на страдателния залог, а не скриването на извършителя.

Сред специфичните за жанра езикови средства е представянето на един доклад с превъзходна форма на определението – „най-обвинителният доклад” - в най-ударната част на статията, първия параграф и добавяне на слаба модалност в края – където се оставя информация с най-ниска значимост – „може би докладът ще бъде смекчен”. Така твърдението присъства, но съществува и възможност за отстъп, която може и да остане незабелязана от читателя. Друг подход е изборът на автор за статията – журналистка от румънски произход, която използва текста, за да прокара паралел с родната си Румъния, която, според нея, е в по-добра позиция от България.

Така изследването открива редица известни от изследвания на други автори манипулативни езикови средства, както и няколко неописани досега.

Третата методологична перспектива използва две основни средства на корпусната лингвистика – ключови думи и колокати. Според основополагащото разбиране на корпусната лингвистика, високочестотните явления в езика открояват съществени тенденции (Синклер 1991). Тук разглеждам три групи ключови думи – топоними, лични имена и съществителни нарицателни. В първата група съпоставката с другите страни показва, че за другите страни ключов характер има името на държавата и националността, както и столицата и важни градове. В корпуса за България това не е така. Ключов характер имат и други страни – най-вече Румъния, но и други страни от региона – Гърция, Сърбия и т.н. Това смятам за показател, че отразяването на България се диктува не от интерес към самата страна, а към регионални или глобални проблеми, които включват България, без тя да е централен обект в разглеждането. Същото личи и от ключовите лични имена. За другите страни това са имена на хора от държавното ръководство, както и имена на престъпници, влезли в новините. В корпуса за България изпъкват имена на чужди държавници, участвали в решаването на проблеми на страната, както и на британски граждани, попаднали на българска територия. Тези имена се срещат като подлог на глаголите за говорене. Това показва на кого медията дава думата за изказвания. Третата група - съществителните нарицателни имена - в рамките на големия корпус от 5 години водят към повтаряща се тематика. За по-коректно обхващане на темите и след проверка на конкордансите, аз ги разделям на семантични групи. Като такива определям три: корупция, финансова помощ и санкции. Това са били темите, отразявани от ББС по отношение на България, според ключовостта на употребата им.

В рамките на това изследване бяха проверени само колокатите на БЪЛГАРИЯ. Сред тях са сравнителната и превъзходната форма на прилагателното БЕДЕН, както и имената ПОМОЩ и САНКЦИИ. Това потвърждава факта, че за България се говори като за много бедна страна, която получава помощи, но и търпи санкции от ЕС. Интересно е, че корпусният анализ не води към тематиката за имиграцията.

Съпоставката между заключенията, направени с помощта на различните методи, показва, че корпусните техники насочват към теми, които са отразявани с много публикации и при които има специфични имена. Все пак редица теми, установени с анализа на съдържанието, остават скрити за корпусния анализ. Оказва се също, че анализът на съдържанието, от своя страна, изключва оценъчните моменти – бедност и санкции. Това е аргумент в полза на комбинирането на методите за изследване, което създава пълна и точна картина на отразяването на образа на страната.

Отговорите на въпросите, зададени с това изследване, водят до заключението, че интересът към България е слаб. Страната се свързва с бедност, престъпност, забавено развитие и санкции. Езикът е дистанциран. България остава извън фокуса на изреченията, често е сред обстоятелствата, включени в различен аргумент. Семантичните структури придават на България ролята на участник, засегнат от глаголните действия. Обединяването с Румъния също отклонява вниманието от страната. Образът е по-скоро негативен, благодарение на наслагването на теми, свързани с престъпността, имиграцията и бедността. Липсата на интерес към теми от социалния живот, науката и изкуствата лишава от позитивност отразяването на страната. Фактът, че се отразяват изказвания за страната, а не събитията в нея лишава обекта от активна позиция, в която страната да говори от свое име, а не да е обект на чужди действия

и реакции. Особено негативно е нежеланието страната да се включи в съпоставки с процесите, които текат в други страни.

Разумно изискване би било образите, които изграждат медиите, да са обект на мониторинг, така че да се търси баланс и да се отстраняват тенденциите да се набляга на негативното.

Цитирания

Бейкър и др. (2008) Baker, Paul, Costas Gabrielatos, Majid KhosraviNik, Michal Krzyzanowski, Tony McEneaney and Ruth Wodak "A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press" *Discourse Society* 2008; 19; 273

Блор, Т. и М. Блор (1995) Bloor, Thomas and Meriel Bloor *The Functional Analysis of English. A Hallidayan Approach*. Arnold

Бриман, А. (2004) Bryman, Alan *Social Research Methods* OUP

Ван Дайк, Т. (2006) Van Dijk, Teun "Discourse and manipulation" *Discourse & Society* 17(2): 359–383

Водак и Майер (2009) R. Wodak and M. Meyer (ed.) *Methods of Critical Discourse Analysis*. Los Angeles. London. New Delhi: Sage.

Маккуейл, Д. (2000) McQuail, Denis *McQuail's Mass Communication Theory*. London: Sage Publications

Маутнер, Г. (2009) Mautner, Gerlinde "Checks and Balances: How Corpus Linguistics can contribute to CDA" in Wodak and Meyer

Партингтън, А. (2006) Partington, Alan "Metaphors, Motifs and Similes Across Discourse Types: Corpus-assisted Discourse Studies (CADS) at Work" in Anatol Stefanowitsch and Stefan Gries (eds) *Corpus-based approaches to metaphor and metonymy* Berlin & New York: Mouton de Gruyter, p. 267-304

Синклер, Дж. (1991) Sinclair, John *Corpus Concordance Collocation* Oxford, UK: Oxford University Press

Скот, М. (2001) Scott, Mike "Comparing corpora and identifying key words, collocations, and frequency distributions through the WordSmith Tools suite of computer programs" In Ghadessy, Henry and Roseberry (eds) *Small corpus studies and ELT: theory and practice*. John Benjamins.

Стъбс, М. (2001) Stubbs, Michael *Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics*. Oxford Blackwell

Фаулър, Р. (1991) Fowler, Roger *Language in the News: Discourse and ideology in the press*. London: Routledge

Феъркълъв, Н. (2007) Fairclough, Norman, Giuseppina Cortese and Patrizia Ardizzone (eds) *Discourse and Contemporary Social Change* Bern: Peter Lang.

Халидей, М. (1994) Halliday, M.A.K. and C. Matthiessen *Construing Experience Through Meaning*. Continuum